

EIBAR'EN TEKNIKA GAIETAN EGIN DAN EBOLUZIÑOARI BURUZ

Agur, jaun andre euskaltzaleok :

Beste euskaltzale bat besterik ez naiz. Euskaltzale miñak eraginda aztertu ditut emen adieraztera nijoan gai auk. Bañan, obeto ulertu dezazuten, aurretik, esan-bear batzuekin arkitzen naiz.

Berotasun gabe gauzak neurtzen aleginduko naiz, otzean obeto ikusten bai dira, naiz gogozkoak izan edo ez izan. Kanpotik begiratzera nijo, diran bezelaxe nai nituzke adierazi.

Bildur naiz zenbait gauza atsegingarriak ez ote zaizkizuen izango. Oso erreza ez bada ere zintzoki egia esaten saiatuko naiz.

Emen bildu geranok euskaltzale idealista batzuek gera, bañan gure erria ez ; guk, euskerari buruz geure iritziak ditugu, bañan erriak ez du ezertariko iritzirik, eta norbaitzuk badituzte ta idealistak ez badira, ainbat txarrago guretzat, gure iritzietara gutxi baño eztiralako biurtuko. Idealismurik ez dutenak, materialismura biurtzen dira, sentimentu sakonen batek eragitzen ez badiote beintzat. Eta materialismuari bost ajola dio euskerarekikoak. Gañera, zerbait pentsatzen dutenen artean, zenbat buru ainbeste aburu ; euskaltzaleen artean ere ori berori gertatzen baita. Orregaitik oso gaitza da erriaren maillatik ikustea, lenbizi zein maillatatik galdetu bearko genukealako.

Munduko erririk geienak ez dute beren izkuntza maite. Beren izkuntzan mintzatzen badira, jaiotzatik berena dalako da, geien domiñatzen dutena dalako, ta geien-geienetan besterik ez dakielako azkenengo onetan jarriko nituzke nik zenbait euskaldun, batez ere baserritarrak.

Eibar'en ere, mundu guziarengandik desberdiña ez izatearren, gauza bera gertatzen da : Erriak ez du maite bere izkuntza ; eibartarrak ere euskaldun jaiotzako ziralako euskeraz mintzatzen dira ; bañan, oraingo gazetxoak, eta batez ere aurrak, erderara jotzen dute ; eskolak, radioak, erbestetik etorri diran erdaldunak, eta abar, aurreri erderazko inguru bat egin diotelako, erdera obeto domiñatzeko giro bat sortu zaie.

Gurasoak eztira alegindu euskerari eutsitzen eta orrek adierazten digu euskera ez dutela maite, euskaltzaleak ez dirala. Kulturarikezarena bada, ainbat txarrago; nik ez nuen ainbeste esaterik nai.

Eta, ni gaur emen aztertzerá nijoan gaia, euskera maite ez tutenen erri baten erabiltzen diran itz teknikoeri buruzkoa izango da.

Ez uste izan euskerarenganako maitetasunikeza eibartarren errua danik, Euskalerrri guzian gertatzen dana da, eta len esan dedan bezela mundu guzikoa. Erri gutxi dira munduan beren izkuntza maite dutenak; eta maite dutenean, munduan asko zabalduta dagoan izkuntza dalako edo abertzaletasun zintzo ta sendo batek eragiña dalako. Gurean berriz, bi oiek palta dira; izkuntza txiki baten jabe gera, eta abertzaletasunean txikia baño askoz ohea eztana, ez dala zintzo-zintzoa. Ortarako euskera bera dugu neurbiderik onena.

Beraz, euskerari lagundu bearrez, emen aztertzen ditudan gauza aukerak, ez dira erri batek naita egindakoak, uste gabe baizik. Bañan, Eibar'ek ezertan izan badu bere nortasun berezirik, izakerak Euskalerrriko erririk nagusienetarikoen artean eusaldunenetarikoa izatea eman diola, eta batez ere, burdinlangintzako erririk euskaldunenetarikoa. Meritu ori ere, eibartarrak, berek oartu gabe dute. Orrela dira mundu ontako gauzak.

* * *

Nire oparia, euskera maite dedanez, zerbaiten berari laguntzea litzake. Ortarako, azterkizun auker egiteko, niri dagokidan mailla bat aukeratu dut.

Nire ustez, bakoitzak berari dagokion maillatik landu bear dugu euskera, bakoitzak bere espezialidadean, eta batez ere, bakoitzak bere erriko euskera estudiantuz. Euskerarik mordoi-loena egiten dan tokian ere beti arkituko ditugu zenbait izen edo gauza jakingarri, euskera sakon ezagutzea bere onerako dala uste izanik.

Eta esan-bear oietan geiago luzatu gabe, banijoa Eibar'en teknika gaietan oartu dedan eboluziñoari buruzko arira. Bost sailletan zatituak eman ditut.

1.—Galdu ziran izen batzuek eta zerek galdu zituan.

Sarri, euskal tresnetan, berriak sortuala zarren izenak baztertu egin dira; naita auker, lenaren orde, gauza berdiñerako asmatuak izan, lengo izena ain zuzen artu bearrean. Gaur,

orregaitik, aietariko lankai eta tresna askoren oroitzapenik ere ez dugu, eta beste askorena, eskerrak idazle zarreri utzi dizkigutelako. Adibidez, artuko bagenu oñarritzat Mogel'en "Peru Abarka" —eta Mogel aukeratzten dut, jaiotzez eibartarra izanik ta bere bizi guzia nola Eibar inguruan igaro zuen, berak erabiltzen zituan itzak, bere garaian Eibar'en erabiliko zirala usterik—, eta Mogel'en lanean, gaur erabiltzen eztiran izen pillo galanta arkituko dugu. Batzuek galdu ziralako, beste batzuek gauza etziralako, eta besteak erbestetik sartu ziran edo asmatu ziran obeegaitik baztertu zituztelako, izen zarrari jarraitu bearrean, izen arrotzegaitik aldatzera eldu ziran.

"Peru Abarka"ri begiratu bat ematen badiogu, laugarren alkarrizketako iztegia aztertuaz, zer ziran ere ezagutzen ez ditugun izenekin arkituko gera; adibidez: *bergamailluka*, *durmienda*, *epailia* (ebateko zerbait ote? Gaur Eibar'en *epaiki*, "sierra" bezela erabiltzen da), *kaiku* (*kaizu*, "calibre" edo "dimensión" ote da?), *maku*, *mazukari*, *nardaka*, *onda-aska*, *porroi* ("porra"tik ote?), *tobera*, *tximela*, *urkula*, ta abar. Galdutako izenak dira guziak.

Berriz, aztartzten baditugu izen ezagunak izanarren orain erabiltzen ez ditugunak, beste zerrenda mardul bat arkituko dugu. Ara emen batzuek; *arrago*, *arrago-etxe*, *burdinaga*, *burdingai* (onek adierazten digu orduan *burdin*, "hierro labrado" zala, ta *burdingai*, "material de hierro" edo obeto esanda "mineral de hierro". Orrela *mia*, "mineral" uts-utsik izango zan noski), *estolda*, *gabi*, *gabiguna*, *giltz*, *mia*, *orrika*, *puio-makurra*, *txirikiñ*, *ustei*, ta beste orrelako batzuek. Beren berri, aurtengo *Euzko-Gogoa*-ren lenengo zenbakiko 39/51'garreneko orri-aldeetan eman nuen.

Erbestetik artu izan diran lankai ta tresna berriak, beren arrotz izenak ekarri dituzte. Iñoiz, eraberrikoak izanik, nola ezan antzerakorik ere gure errian, oso-osorik, sartu ziran, naiz eta iñoiz beren izeneri euskal kutsua eman; bañan, urrengo, eta au da tamalgarriena, gauza berdiñerako tresnak sartu izan dira, lengoak baño obetxoagoak zirelako bakarrik, eta lenen izenakin jarraitu bearrean berrienak artu ta beste jatorrak baztertu ziran; ta, urrengo berriz, lan era berri bat azaldu danean, beste ainbeste egin izan da. Orregaitik, beren artean, iru tankeratako gertaera izan dalako, iru sail egingo nituzke, eta beren izen batzuek eman adibidez: Lenbiziko, erbestetik sartu ziran edo asmatu ziran lankai berrien izenak; bigarrenez, gauza berdiñerako azaldu ziran lankai ta tresnen aldakizunak; ta, irugarrenez, era berriko lanak ekarri dituzten aldakuntzak.

Lenengokoan ditugunak: *fresadore, limadore, mandrinadore, tornu* edo *dornu, txantxilloi, zepillu*, ta abar.

Bigarren maillan: *alper*'en ordez *taladru*, *burdinaga*'ren ordez *palanka*, *gabi*'ren ordez *matxino*, *orrika*'ren ordez *tenasak*, *txirikiñ*'eri *tenasa-aundi*, ta orrela.

Irugarrenean: *arrago*'ren ordez *krisola*, *landu*'ri *forjau*, *tresna*'ri *erremintxa*, eta beste zenbait orrelako.

Era berriko izen berri aukerak, lenagoko izen zar jatorrak baztertzen, teknikako liburuak ere asko lagundu dute, euskaldunak ere erderaz irakurri bearrean arkitu direlako. Gure izkuntzan ez baita teknikaz idatzi.

Badira beste zenbait tresna-lankai ta gaiñerako, beste baliobatekin erabiltzen diranak. Beretariko batzuek ez dakigu zer esan nai zuten eta ez zertarako erabiltzen ziran ola-zarretan, gaur baditugu beren antzerako izenak dituztenak, eta bear bada, beren sustraiak aietan izango dituzte; oiek dira: *ardatz-nagusi, tornuak* daramatena da gaur, eta lenago bear bada *gabia*'ren ardatza edo izango zan (garai artan ez bai zan orrelako *tornurik*); *blandiua* ere ez dakigu zer izango zan aintzina artan, bañan gaur *blandiua*, "balanceo"ri deitzen diogu Eibar'en (batez ere txapa ta barilla luze txamarrak diranean, bizkarrean eramaterakoan izaten duen "balanceo" orri); lenagoko ola-zarretan ba-zan beste tresnaren bat ere *zepo-amia* deitzen zitzaiona, gaurko egunean *zepo* edo *zepu*, tornuan erabiltzen dan tresna bati deitzen zaio. Orrela beste izen batzuekin ere.

2.—Gaur erabiltzen diran izen zarrak.

Badu gure euskerak bere nortasunezko indar aundi bat. Bera izan da gure izkuntza oneri millaka urteetan iraun eragin dion mirari arrigarria; eta izen asko galdu baziran ere beste asko gorde ditu urteen buruan. Eta, gaur, oraindik, Eibar'en erabiltzen diran izen zarren artean, arri-aroan beren sustraiak dituztenak ere arkitzen dira; Euskalerrri guzian eza-gunak diran *aitzur*, *aizkora*, *artatzi*, ta abar.

Arpiko'k, *orratz*'ek eta *zulakaitz*'ek ere oien antza dute, "aitz" eta "arri"ren sustarrak agiri zaizkie.

Orrez gaiñera, guziok dakigu burdinlangintzak aintzina-aintzinatik Euskalerrrian izan duen garrantzia. Eta, ola-zarretan erabiltzen ziran izen asko billatzen ditugu gaur Eibar'en.

Ola-zarrak aipatzeak Artiñano'ren "Introducción al estudio del trabajo del hierro en España" liburua dakarkida burura; ara zer dion berak Mogel'en lanaren gorazarrez: "Las costumbres y vida de una ferrería desde finales del siglo XVI hasta

muy entrado el XVIII, fueron descritas cuidadosamente por D. Juan Antonio Moguel en su curiosa obra "Peru Abarka" y hoy, gracias a ella, podemos reconstruir toda su complicada trama material y moral, curiosa y llena de misterioso encanto, y al mismo tiempo conservamos el más completo inventario de todo lo que se consideraba necesario a su trabajo y a su vida".

Mogel'ek aipatzen dituenetarikoetatik, oiek dira Eibar'en oraindik bizirik daudenak: *atxur, auspo, bandio, burdin, galbai, galda, ikatz, junguda, kañu, kate, maillu, sutegi, totxo, txatarra, zara ta ziri*.

Mogel'ek aipatu ezarren, itxuraz zarrak direnak, beste auek: *aixe-zulo, akatz, aleka, ardatz, azelin, barauts, epaiki, irutxur, laba, maratilla, ortz, ugal, ugar, urtze, zil, zulatu, ta beste*.

Oien artean, onomatopeikoak ere ezarri genitzake. Izen onomatopeikoak, geienetan zarrak izaten baidira, eta orretarikoak ditugu: *firi-fara, klak, klakada, trangader, txibiri, txirrinbola, txorroztada, ukat, ta abar*.

Denak ditugu noski baño noskiago burdinlangintzako izenik zarrenetarikoak.

3.—Zarregandik gazteetara agiri diran aldiak.

Zarregandik gazteetara dauden aldiak eztira iztegiokoak bakarrik, berboan, berbo-jokoetan eta joskeran ere arkitzen dira orretariko aldiak. Gazteak, zer esanik ere ez, erdal-itz giagi erabiltzen dituzte.

Nagusieri oraindik entzuten dizkiegu, adibidez: *zaldia, jetxi, bezero*, oskol eta orretarikoak; gazteak: *kabailu, bajatu, parrokiario, kaskara*, eta orrela maiz erabiltzen dituztenak. Ez pentsa orregaitik Eibar'ko gazteak euskaldunak eztiranik. Eibartarra euskeraz mintzatzen danean estropezurik barik mintzatzen da. Ez dio itzeri garrantzirik ematen, mintzatzen dan gaiari baizik; beretzako euskera espreziñorako mintza-bide bat besterik ez da, eta zelan esaten duenari baño zer esaten duenari zentzun giagi jartzen dio.

Gaur, guziok gaude erderarekin zerbait nasturik, eta eibartarrak ere, bere buruan, orrelako inguru bat sortua dauka, eta nola mintzatzen dan itzetan konturatu gabe, geien entzuten dituanak eta errezen aukeratu litezkeanekin baliatzen da. Eibartar zarrak ere, zerbait garbiago eginarren, berdintsu jokatzen dute, eta, berek ere, beste orrenbeste egin zuten beste zenbait itzekin. Berek diñenez, oroitzen omen dira zelan beren gurasoak *leixua, osaba* ta beste zenbait orrelako erabiltzen zituzten,

ta beren garaikoak izan omen ziran *bentania* ta *tio* deitzen asi ziranak. Eta Eibar'ko toponimiari begiratuko bagenio, saillean arkituko genituzke eibartar zarrak ere gogoratzen eztituzten izenak; beraz, iñork ezin uka noizbait Eibar'en erabilli ziranik.

Aditz-jokoetan berriz izugarritzko laburkizunak arkitzen dira zarrengandik gazteetara; adibidez: *gindoiazan*, *goiazan*; *nindoian*, *noian*; iñoiz *induadan* eta urrengo *induatzen* erabiltzen diranak, gazteak, geienetan *auten'*ekin bakarrik egiten dute, uste berdin txamarrekoa dan *aut'*etik artua noski. Berriz, laburkizunetatik kanpora ere biurrikeri ugari billatu diteke, gazteak, *ikusi neban* esateko, *ikusi netzan* esango dute; eta, beste asko nere lan au aspergarri ez egiteko aipatuko ez ditudanak.

Joskera berriz zer esanik ere ez, gazteak maiz erabiltzen dute biurri. Erderaz bakarrik irakurtzeak, "Escuela de Mecánica y Armería" dalako ikastetxean erderaz ikaskizunak egiteak eta euskera arduratan ez artzeak, geroago ta geiago aulzera darama Eibar'ko euskera ta teknikako euskalgaiak.

Gazteen iztegian berdintsu arkitzen ditugu izenekiko utsuneak. Teknikako iztegian mordozka bat dira zarrak bakarrik erabiltzen dituzten izenak; beretariko batzuek auek dira: *alper*, *altzagarri*, *arabakin*, *argi-mutil*, *arpiko*, *azelin*, *bandio*, *burpil*, *erreusa*, *galdata*, *garausartze*, *kañeri*, *kaño*, *morrollo*, *urregin*, *zulakaitz*.

4.—Gazte jendeak lantegietara sartzen danean izaten duen aldakuntza; zarrekin artu-emanean jartzen diralako.

Eibar'ko teknikako aurrerapenen alde, influentziarik geien "Escuela de Mecánica y Armería"-k izan du. 1914'garrenean fundatua da, eta bere lenbiziko zuzendaria Julián Etxeberria Orbea eibartar ongillea izan zan. Zarrak diñenez, lenengoz euskeraz izan omen ziran ikaskizunak; bañan, geroztik, poliki poliki, erdera geroago ta geiago sartzen asi ziran. Idatzi, beti erderaz egiten zalako, bertan erabiltzen diran teknikako liburu guziak erderazkoak izan diralako. Lenengokoetan ikasleak ere oso gutxi zekiten erderaz, gerorunzkoak erderaz obeto egiten zutelako edo, apurka apurka, euskera baztertzen zijoala agiri'an zegoan, ikaskizunetan beintzat, naiz eta ortik kanpora irakasle ta ikasleak euskera utsean mintzatu. Gero, 1940'garrenean, gerra negargarri aren ostean, berriz iriki zutenean, euskera debekatua izan zan eta arrezkero erdera utsean egin izan dira ikaskizun guziak. Gaiñera irakasle berrien artean euskerarik etzekienetarikoak ere sartu ziran.

Nola orain "Escuela de Mecánica y Armería" dalako ikas-
tetxe ortan erdera utsean jardutzen diran, bertatik ateratzen
diran gazteak teknikako euskal itzak ez dituzte ezagutzen; ba-
ñan, lantegietara sartzen diranean izaten dute lenbiziko zarre-
kin artu-emana eta orduan izaten dituzte aldakuntzak, ez ba-
karrik teknikako itzetan, baizik euskeraz geiago egitera biur-
tzen diranez bestelako berbo eta joskeretan ere, berez-berez
zenbait zuzenketa izaten dituzte beren euskera nastu ortan.

Agiri agirian da euskerak iraungo badu, nai ta nai ez, era
guzietako eskolak euskeraz izan bear luketela; batez ere aurren
eskolak. Euskera, geroago ta laisterrago, maillaka maillaka ari
da galtzen, ainbat eta gazteago, orduan eta gaizkiago mintza-
tzen dira. Ikusia dago euskeraren ondamendia, geien geien,
aurren erdal-eskolak dakarrela.

Lenago ere nunbait esan nuen, bañan berriz ere esan bea-
rrean arkitzen naiz: teknika gaietan idaztea oso erreza dala.
Burdin-langintzako teknikari dagonionez, arlorik aundienak
dibuju ta zerbakiak bitartez erabagitzen dira, oiek mundu gu-
zian berdin izanik, alde ortatik ez dugu zertan larritu. Tekni-
kako alde au, ene ustez, berriz ere laister irabazi diteke eus-
kerara. Orretarako erri-agintariak nai izatea besterik ez dago.
Bañan, zorigaitzez, euskaltzaleok ez gera agintari.

Gazte jendeak lantegietan zarrekin artu-emanean ikasten
dituzten euskal izenak ez dira naikoa, len adierazi dedanez,
izen asko dira zarrak bakarrik erabiltzen dituztenak; eta or,
ain zuzen ere, erderazko influentziaren ondorena nabaritzen
dugu.

5.—Lantegietan zelan artzen diran teknikako izen berriak, eta zelan aukeratzen
dituzten euskerara.

Eibartarrak, euskaldunik geienak bezela, ardura gabe jaso
izan ditu erdal izenak, bere izkuntzan billatu ez dituanen
beintzat, eta iñoiz, berean eukiarren ere bai.

Eskolak, egunkariak, zineak, radioak, guziak ditu euske-
rak bere aurka. Oso gutxi dira euskeraz zerbait irakurri duten
euskaldunak eta irakurlerik ez dan errian oso gaitza da idaz-
leak izatea. Irakurleak eta idazleak, bata besteari uztarturik
joan bear dute. Gaitz guzien gaiñetik erri txiki bat besterik
ez gera; eta orrez gaiñera, erri txiki bat izateakin bakarrik
gaitz-erdi, arrain aundi artean dabillen arrain txiki bat baño
ez gera, eta orrelako adiskideen artean arrain txikiari zer ger-
tatzen zaion nik esan bearrik ez duzute.

Guzi auek, zuek dakizutenez, nai ta nai ez, gure izkuntza mordoillotzera bultzatzen dute. Eta erderazko itzak artzen bildurtzen diran uriak, edozer gaitan atzean gelditu dira, beren euskera baserritarrekin eta arrantzaleekin bakarrik mintzatzeko bezelakoa gelditzen zaie, eta orrela joka tuduten uriak euskera galdu dute.

Bein, nere adiskide bi, Kant'en teoriari buruz mintzatu ziran, gutxienez iru orduan bai, aien mingaiñak etzuen iñolazko eragozpenik izan dana euskeraz eramateko, ni agoa zabalik entzule nengoan eta bukatu zutenean esan nien: *Mutilak, zuek erabilli dozuen temia, seguru naok Eibar'tik kanpora, beste iñun, euskeraz erabiltzeko gauza eztirana*. Izan ere, zenbait euskaldunek idatzita erabiltzen ditu orrelako gaiak eta gaitzagoak ere, bañan idazterakoan obeto pentsatzeko eta zuzenketak egiteko aztia izaten dute, mintzatzen berriz izkuntza menderatu bear da, eta ori, beti mintzaira artan jardutzen diranak bakarrik egin dezakete. Gizon batek, asarretzen danean, bizkor ta sutsu itz egiten du, bañan geien menderatzen duen izkuntzan. Orduan azaltzen da nor dan bere bizitzan erabiltzen duen izkuntza: euskera ala erdera. Ze, asko ezagutu ditut euskaltzale sutsutzat agertzen diranak, bañan orrelako aserre-aldi batera eltzen diranean, berek igarri gabe erderara jotzen dutenak. Gañera, orrelakoak, geienetan euskera garbieren zaleak izaten dira.

Eibar'ko lantegietan erabiltzen diran euskerazko itz teknikoak, eztira garbizalekeriz, ez eta ere euskaltzalesunak eraginik dabilzatenak, ez; berezko euskaldun izakeragaitik baño. Orregaitik iñork ez dio jarri mugarik erdal itzeri. Datorrena datorrela, diran moduan jasotzen dituzte, bañan beti belarriak edo agoak eskatzen dioten erara euskal kutsua emanaz, ta gañera bear dan tokian jarriaz.

Oien artekoak ditugu izen auek: *akabatzaile*, erderazko "acabar"tik datorkigu; *akabau* (*akabatu* nai du esan Eibar'ko euskeran); *arraspa*, "raspa"tik; *erremintxa*, "herramienta"tik; *kañu*, "caño"tik; *kulianda*, "culata"tik; *lima-auts*, "limadura"tik; *liz-papel* "papel de lija"tik; *matxino*, prantzeseko "machine"tik; *trepetro*, "pertrecho"tik; *txantxilloi*, prantzeseko "échantillon"tik; eta orrela beste asko ere.

Zoritzarrez, bide ontatik, erderakadak ez dute laister euskeraren barrutian tokirik izango. Eibar'en ere aurrak erderaz mintzatzen dira eta "erderakaden" ordez "euskerakadak" entzuten dira beren izketan. Erderismoen ordez euskerismoak, eta ori da okerrena. Gañera aieri euskaltzalerik burrukatue-

nak ere ez diete ez barrerik eta ez burlarik egiten, beste eibartar euskalduneri egiten dieten bezela.

Orregaitik ez dugu euskaltzaleok etsipenik artu bear, bestela gureak egin du. Euskerarentzako garai obeak elduko diran itxaropenarekin lanean jarraitu bearoko dugu, Azkue zanak Euskaltzaindiari jarri zion goiburua: "EKIN ETA YARRAI", oñarritzat artuta, eta Etxepare'k bezela deadar egiñaz: "Heuskaldun den gizon orok altxa beza buruya!".

EIBAR'KO ITZ TEKNIKO GEIAGO

Eibar'ko izen teknikoen eboluziñoari buruzko itzaldia ger-tatzerakoan, zenbait aztarketa egin bearrean arkitu nintzan eta, uste gabe, beste izen zerrenda bat lortu nuen ta aurretiko EUSKERA'n 141'tik 158'garrenerako orrialdeetan eman nuen bezela, aren eraskin au ematen dut.

Emen ere, itz bakoitzak ondorean oar batzuek eramango ditu, Eibar'en zelan erabiltzen dan obeto adierazteko.

AKAZTU, mellar.

Akabautako piezi-au, konturatu barik akaztu juat. Uesabak jakitzen dabenian betozko (1) makala ipifiiko ok.

ARABAKIN, remiendo, petacho.

Au tanbor-au be beiflora (bein-orain) ezkeriokan baztartu laikek, orma (2) zarren moduan arabakifiez beteta daok eta.

ARRIKATZ, carbón, carbón mineral.

Arrikatza ugaritzen ezpok larri biakojuau. Edurtzekin Asturias'tik trenak etorri ezinda ei dauaz ta itxasua barkuak ibiltzeko ez ei daok barri- ketazkua. Orreaitxik aspaldi dala eztok gramo bat arrikatz be sartu, da etxakixat zerekin ixotu biako-txuun (bearko ditugun) labok.

AUSPO, folle.

Arabakiñez betetaño auspuok baztartuta obe dok konpresor bat erostia. Da, konpresorari zeaitxik (zergaitik) etxetzau (ez diagu) auspua deitzen? Bestelan olaxen galtzen ditzuk euskerazko izen zarrak. Datozen gaiter barrikeri baztartzera goiazenen izena ez emotiarren euskeria pobretzen jolak.

(1) BETOZKO (Kopet-illun), cefudo.

(2) ORMA, pared.

ATAL, pedazo, trozo.

Atalka-atalka eitzen ditzuk gauza aundixak.

Uesaba zeken da zitxalak (ruin) beretik ataltxo bat be ez laeukek emongo.

BANDIO, balanceo, ladeo. (Zarrak bakarrik erabiltzen dute.)

Txapak karriatzerakuan bandiuakin kontuz ibilli akitx, ostara (3) bakotxian bape (batere) konturatu barik baztar guztiak urratuaz ibiltzen aix da; peorako (4) orma guztiak pe urratu ditzuk.

EGUR-IKATZ, carbón vegetal.

Ai, ai, ai!, paguakin eindako egur-ikatzak jua zitxuan pikutara; oin, ezertarako balio eztaben egur-ikatzak dabixak, sua artu orduko —bape inddar barik— fixt (5) juaten dok berotasunik pe barik.

IKATZ, carbón.

Aurrera'ko fundiziñoko laba aundixak ikatza toneladaka bia-jok (bear dik).

An ikatz ugari ez-padaok, jai daok.

IRUTXUR, parte interna del triedro. (Itz au "diedro" bezela ere erabiltzen da. Ikusi EUSKERA (1958) 150'garren orri-aldea.)

Gure taillarreko irutxur zuluok beti txatarrez da zikifiez beterik dauaz.

KUNBO, embalse, pantano.

Orbea neko inddar-etxekeo kunbua ez da kunbo aundixa baña amorrain asko eitzen da.

Elorria'ko kunboko albatak (compuertas) astero zabaltzen ditzue, kunbua ustu-ta garbitzeko.

Billareal'en da Ullibarri-Ganboa'an kunbo galantazkuak ein ditzue. Gu mutikuak giñanian Kunbo-estura juaten giñan igarixan ikastera, gero, bein ikasitxa gero, Kunbo-zabalian igari eitzeko.

(3) OSTERA, OSTARA (Joan-etorri), viaje de ida y vuelta. (Ostera, «de nuevo» bezela erabiltzen dugu, eta óstera edo ostára, joan-etorri legez).

(4) PEORA, portal. (Beste toki batzuetan atai deitzen diote. Eibar'en, atai, atai-aurreari deitzen diogu.)

(5) FIXT (onomatopéyico), instantáneamente, huir en un instante.

MAILLATU, abollar.

Ori piezi-ori ikusi dotenian bildurtu nok, ze, maillaturen bat eukala begitxandu atak eta. Baña, nere begitxaziño (6) bat besterik eztoz izan.

MAZPIL, estrujón, aplastamiento, magullamiento.

Ardatz-nausixari takatekorik emon barik, bestela arixori mazpilduko jakok.

An irutxurrian lekua eitxeko, bertan daren txatarrak mazpil-mazpil eixak, ze, arro-arro einda dauaz leku asko artzen dabiela.

MAZPILDU (7), estrujar, aprensar, magullar.**MOTZ**, desafilado.

Onek materixal goorrok, laster mozten jitzuek erremintxak.

Moz-motz eindako barautsakin abil or zulatu naixan? Denporia galtzia nai ezpok (nai ez ba-dek) zorrozitik barauts-ori.

MOZTU, desafilar.

Autzaz (tenlos) barauts geixago, ze, materixal goorretarikua dok zulatzen abillen ori ta moztu-ala barauts-etxetikan aldatzeko.

NEURKATX, inedible.

Au piezi-au, bere forma raruogaitxik neurkatxa dok.

NEURI, medida.

Orri piezi-orri ondo artu etetzaz neurrixak? Ze, i tartakin (8) txamarra aix da ez nok fixatzen irekin.

NEURRIZ-GAIN, que sobrepasa en medida, excesivo.

Arasak, trokelez neurriz-gain bete jitzuek eta ukat ein juek.

Izan be, orrek ol kaxkarrok zelan aguantauko juen ba, ainbeste pixatzen daben trokelekin neurriz-gain bete ezkerok.

NEURTU, medir.

Zeatz neurtu eike ardatza arixak emonten asi baño len.

(6) **BEGITXAZIÑU**, **BEGITXAZIÑO**, imaginar, hacerse visiones. (**BEGITXANDU**, presentarse ante los ojos, aparentar a simple vista o en un mirar.)

(7) **MAZPILDU**, «atarazar» bezela oso gutxi erabiltzen da Eibar'en.

Onek piezok estanpadorian pixkat mazpildu biarra jaukagu.

Pieza delikau askori berunakin obatu biar izaten jakok mazpildu eztein.

(8) **TARTAKIN**, disloco (a), inestable, impaciente.

NEURTZAILLE, medidor.

I be, ofizinsta peto-petua (9) izango aix, baña neurtzaille txarra.
Perdoi gutxiko gauzentzat, kalibria baño mikometrua (micrómetro)
neurtzaille obia dok; neurrixa zurraro artu leikialako.

PERDOI, tolerancia.

Orri trankil ja-ekxiko (jan eikio) beste pare bat milimetro geixao, ain-
beste perdoi ba-jaukak eta.

TROZKO, TROXKO, lingote en bruto, trozo de material en bruto.

Asi ari (adi) burdiña trozko oni zepilluan lau-aldiak bardintzen.
Trozko onek ba-aukak (ba-jaukak) nun biarra ein.

TUTU, tubo. (Zarrak bakarrik erabiltzen dute.)

Txorrotik eztok taladrinarik jausten, tutua zikiñez beterik itxitxa edo
euki bia-jok (bear dik).

TXATAL, pedazo muy pequeño, partícula.

Atzo eskuan sartu jatan burdiña txatala ezin izan neban atara, ta gaur
inguru guztian aragixa ziero zolduta daukat.
Uleixak zebian-zelbez (10) zer ein be eztaki, txataltxo bat pe eztetza
(ez dio) iñori opa.
Bai, bere zebekeriz zitxalduta dago.

ZARA (Otzara), cesto (a).

Zariak jaukak antza (11); orrek errekadistiorrek nun edo zerekin era-
billi ete ok au zari-au olako antza eukitzeko.
Zara guztia beteta eruan ezinda ibilli barik, obe izango dok zara erdi-
kin ostara bi eitxia.

ZORROTZ, afilado.

Barautsak bixrok zulatzeko ao zorrotza bia-jok. Beti zorrotz-zorrotz
zainduko baeuke, biarra be askoz geixago eingo euke.

ZORROZTU, afilar.

Ori ortz-ori (cuchilla) motza darabik eta jan ezifiek biar gutxiago
eitxen diarduk; gaiñera, piezak pe latz-latz lagatzen jitzuk.

Juan San Martín.

(9) PETO-PETO, ejemplar, modelo. (Beste toki batzuetan EREDU era-
biltzen dan bezela.) Emen darabitzen euskera, Eibar'ko peto-petua da.

(10) ZELBE, impertinente.

(11) ANTZ, mal olor, hedor. (Eibar'en, USAIN «perfume» edo «buen olor»
bezela erabiltzen da.)